

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΓΡΑΦΕΙΟ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΥ
ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗ ΒΟΥΛΗ

ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΣΤΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ:

ΕΜΠΕΙΡΙΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Πρακτικά Συνεδρίου

8 - 9 Φεβρουαρίου 2016

Αίθουσα Γερουσίας
της Βουλής των Ελλήνων

Αθήνα 2016

ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΣΤΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ: ΕΜΠΕΙΡΙΕΣ & ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ
ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ, 8-9 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 2016
Αίθουσα Γερουσίας της Βουλής των Ελλήνων

Επιμέλεια κειμένων & σχεδιασμός δομής βιβλίου
Βαρβάρα Γεωργοπούλου, Διοικητική Υπεύθυνη ΓΠΚΒ

Σχεδιασμός εξωφύλλου & γραφιστική επιμέλεια βιβλίου
Ζευγώλης Παναγιώτης, Διεύθυνση Εκδόσεων & Εκτυπώσεων, Βουλή των Ελλήνων

Εκτύπωση - Βιβλιοδεσία
Διεύθυνση Εκδόσεων & Εκτυπώσεων, Βουλή των Ελλήνων

© 2016 ΓΡΑΦΕΙΟ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΥ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗ ΒΟΥΛΗ

ISBN 978-960-560-131-7

Σέκερη 1Α,
10671, Αθήνα
www.pbo.gr

Η καταπολέμηση της διαφθοράς στην Ελλάδα πριν και μετά την εκδήλωση της οικονομικής κρίσης: επιτυχίες και αποτυχίες

Δημήτρης Α. Σωτηρόπουλος,¹¹⁰
Αν. Καθηγητής ΕΚΠΑ

Περίληψη

Η εκδήλωση της οικονομικής κρίσης προκάλεσε πολλές αλλαγές, αλλά όχι μια «αλλαγή παραδείγματος» στην πολιτική καταπολέμησης της διαφθοράς στην Ελλάδα. Από το 2010 καλύφθηκαν νομοθετικά κενά, δημιουργήθηκαν νέες εισαγγελικές αρχές, κυβερνητικές και διοικητικές θέσεις και δρομολογήθηκε η ποινική διαδικασία σε πολλές υποθέσεις. Η πίεση της κοινής γνώμης, καθώς και η πίεση εκ μέρους των δανειστών της χώρας, συνείναν στις αλλαγές. Ωστόσο εμφανίστηκαν και στον τομέα καταπολέμησης της διαφθοράς τα γνωστά –από άλλους τομείς δημόσιας πολιτικής– προβλήματα εφαρμογής των υιοθετούμενων μέτρων. Τέτοια προβλήματα ήσαν οι καθυστερήσεις, η επικάλυψη αρμοδιοτήτων, η υποχρηματοδότηση, η έλλειψη εξειδικευμένων δεξιοτήτων και μέσω των και βέβαια η κυμαινόμενη πολιτική βούληση εφαρμογής της νομοθεσίας. Επιπρόσθετα, ο ρυθμός και το εύρος των νέων μέτρων προσδιορίστηκαν περισσότερο από εξωτερικές πιέσεις συμμόρφωσης της Ελλάδας σε διεθνή πρότυπα και στα διαδοχικά προγράμματα υπέρβασης της οικονομικής κρίσης το 2010-2015, παρά από εσωτερικούς παράγοντες. Συνταγματικά εμπόδια, ο κομματικός ανταγωνισμός, ο ρόλος των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, ενδοδιοικητικές και ενδοκυβερνητικές αδυναμίες και αντιθέσεις, καθώς και μια κουλτούρα ανοχής στη διαφθορά εμποδίζουν και σήμερα την καταπολέμηση της διαφθοράς.

Το ερώτημα αυτής της εισήγησης είναι ποιες ακριβώς και τι είδους ήταν οι επιτυχημένες προσπάθειες και οι αποτυχημένες προσπάθειες της πολιτικής καταπολέμησης της διαφθοράς στην Ελλάδα πριν και μετά από την εκδήλωση της οικονομικής κρίσης. Η διαφθορά, ως γνωστόν, μπορεί να οριστεί με ποικίλους τρόπους. Ωστόσο, σε ό,τι αφορά ειδικά το είδος της διαφθοράς που εξετάζουμε εδώ, έχει επικρατήσει ο σύντομος ορισμός σύμφωνα με τον οποίο διαφθορά είναι η εκμετάλλευση δημόσιου αξιώματος προς ίδιο όφελος. Τέτοιο αξίωμα μπορεί να είναι πολιτικό, δικαστικό ή υπαλληλικό, ενώ το όφελος δεν είναι απαραίτητα και μόνο χρηματικό¹¹¹. Η επιστημονική μελέτη της διαφθοράς στην Ελλάδα, από την οπτική των κοινωνικών επιστημών, είναι σχετικά πρόσφατη και περιορίζεται σε λίγα έργα.¹¹²

¹¹⁰ Ο Δημήτρης Α. Σωτηρόπουλος γεννήθηκε στην Αθήνα το 1960 και σπούδασε νομικά στη Νομική Σχολή Αθηνών (Πτυχίο Νομικής, 1984), κοινωνιολογία και πολιτική επιστήμη στο London School of Economics (M.Sc., 1987) και στο Yale University (M.A., 1987, M.Phil., 1988, Ph.D., 1991 - 'distinction'). Μεταξύ των ετών 1994 και 1998 δίδαξε κοινωνιολογία και πολιτική επιστήμη στο μεταπτυχιακό Ινστιτούτο Juan March de Estudios e Investigaciones της Μαδρίτης (ως επισκέπτης καθηγητής) και στο Πανεπιστήμιο Κρήτης (στο Ρέθυμνο, ως ειδικός επιστήμονας). Από το 1998 διδάσκει πολιτική επιστήμη στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης του Πανεπιστημίου Αθηνών, στο υπηρετεί ως αναπληρωτής καθηγητής. Το 2003 ήταν Senior Research Fellow στο Hellenic Observatory, London School of Economics, και το 2009-2010 Visiting Fellow στο European Studies Centre, St. Antony's College, Oxford. Σήμερα είναι Research Associate του Hellenic Observatory και ανώτερος ερευνητικός εταίρος του ΕΛΙΑΜΕΠ. Οι δημοσιεύσεις του αφορούν στη δημοκρατία και τον εκδημοκρατισμό, τη δημόσια διοίκηση και το κράτος πρόνοιας. Ειδικότερα έχει κάνει έρευνα για τους κυβερνητικούς και γραφειοκρατικούς θεσμούς στα δημοκρατικά πολιτεύματα, την κοινωνική και εκπαιδευτική πολιτική, καθώς και την κοινωνία πολιτών στην Ελλάδα, στη Νότια Ευρώπη και στα Βαλκάνια.

¹¹¹ Βλ. για την έννοια της διαφθοράς, αντί πολλών, Martin J. Bull και James L. Newell, "Introduction" στο Martin J. Bull και James L. Newell, επιμ., Corruption in Contemporary Politics, Palgrave Macmillan, Basingstoke 2003, σ. 2-3 και Michael Johnston, Corruption, Contention and Reform, Cambridge University Press, Κάμπριτζ 2014, σ. 6-9.

¹¹² Βλ. για παράδειγμα, τα εξής σχετικά πρόσφατα έργα κοινωνιολογίας, πολιτικής επιστήμης ή διοικητικής εμπειρίας/διοικητικής επιστήμης: Γρηγόρης Λάζος, Διαφθορά και αντιδιαφθορά, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2005. Ιωάννης Βαβούρας και Παναγιώτης Τσίρνης, επιμ., Διακυβέρνηση και διαφθορά, Παπαζήσης, Αθήνα 2011. Δημήτρης Γ. Σουλιώτης, Διαφθορά και διεφθαρμένοι, Αρμός, Αθήνα 2013. Λεάνδρος Ρακιντζής, Περί διαφθοράς, Εκδόσεις Σεναριογράφων Ελλάδας, Αθήνα 2015.

Θεωρητικό πλαίσιο

Το ερώτημα του άρθρου διερευνάται με τα εργαλεία ενός θεωρητικού πλαισίου που ονομάζεται «ιστορικός θεσμισμός».¹¹³ Πρόκειται για ένα θεωρητικό ρεύμα της σύγχρονης πολιτικής επιστήμης, παραδοχή του οποίου είναι ότι προγενέστερες μακροχρόνιες κανονικότητες (patterns) μέτρων πολιτικής και κληρονομημένες από το παρελθόν θεσμικές αδράνιες περιορίζουν πολύ το εύρος οποιωνδήποτε μεταβολών δημόσιας πολιτικής (public policy). Το παρελθόν δεσμεύει, αν δεν αποκλείει, τις περισσότερες από τις θεωρητικά μόνο πιθανές, εναλλακτικές δυνατότητες ίδρυσης και εμπέδωσης νέων θεσμών. Το εύρος και οι δυνατότητες μεταβολών περιορίζονται, γιατί οι μεταγενέστεροι διαμορφωτές μέτρων πολιτικής έχουν μικρότερα περιθώρια κινήσεων από τους προγενέστερους. Και τούτο γιατί γύρω από τις υιοθετημένες στο παρελθόν δημόσιες πολιτικές και τους υφιστάμενους θεσμούς πλέκονται πολιτικά, οικονομικά και κοινωνικά συμφέροντα διατήρησης του status quo. Ταυτόχρονα η πολύχρονη επανάληψη των ίδιων αντιδράσεων, από διαδοχικές κυβερνήσεις, γενιές δημοσίων υπαλλήλων και την κοινή γνώμη, στα προβλήματα δημόσιας πολιτικής δημιουργεί δυσκίνητους τρόπους πρόσληψης της πραγματικότητας και σχεδόν ανακλαστικές αντιδράσεις από τους εμπλεκόμενους. Επιπλέον, κάθε ουσιαστική και όχι επιφανειακή μεταβολή μέτρων πολιτικής απαιτεί οικονομικούς πόρους, αφοσίωση, πειθώ και καταβολή πολιτικού κόστους από τον διαμορφωτή της νέας δημόσιας πολιτικής, π.χ. υπουργό ή άλλον ανώτερο πολιτικό αξιωματούχο και το πολιτικό κόμμα από το οποίο προέρχεται.

Διαφθορά και ελληνικό κράτος

Με βάση αυτό το αναλυτικό πλαίσιο, που συνοπτικά περιγράψαμε παραπάνω, θεωρούμε ότι οι ερευνημένες μεταβολές στα μέτρα και τους θεσμούς καταπολέμησης της διαφθοράς μάλλον λαμβάνουν χώρα υπό τους ισχυρούς περιορισμούς. Πρόκειται για περιορισμούς που δημιουργούν στον νομοθέτη τα παραδοσιακά φαινόμενα που αποτελούν ιστορική κληρονομιά του τρόπου που λειτουργεί το ελληνικό κράτος. Ως γνωστόν, τέτοια φαινόμενα είναι ο συγκεντρωτισμός στη λήψη αποφάσεων, ο κατακερματισμός των αρμόδιων φορέων, η πολυνομία, καθώς και το γεγονός ότι πολλά εργαλεία πολιτικής είναι αντικείμενο της κομματικής διαπάλης, δηλαδή είναι μέρος του κομματικού ανταγωνισμού.¹¹⁴ Υποθέτουμε, δηλαδή, ότι όλα αυτά επιδρούν πάνω στον τρόπο που διαμορφώνονται μέτρα πολιτικής καταπολέμησης της διαφθοράς και στον τρόπο που τα μέτρα υλοποιούνται.

Το κύριο επιχείρημα της παρούσας εισήγησης είναι ότι για πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα, από τη μεταπολίτευση του 1974 έως σήμερα, η καταπολέμηση της διαφθοράς υπήρξε δευτερεύουσα προτεραιότητα διαδοχικών κυβερνήσεων. Η Ελλάδα είχε παρωχημένη νομοθεσία, έλειπαν εξειδικευμένοι θεσμοί, πολύ συχνά έλειπαν η πολιτική βούληση και οι αναγκαίοι πόροι και υπήρχε σιωπηρή ανοχή στη διαφθορά.

Ωστόσο, τα πράγματα άλλαξαν όταν ξέσπασε η οικονομική κρίση. Η δημοσιονομική κατάρρευση του 2009-2010 αποτέλεσε καταλύτη εξελίξεων σε ό,τι αφορά μεγάλο φάσμα δημόσιων πολιτικών, πέραν της οικονομικής πολιτικής. Μία από αυτές ήταν η καταπολέμηση της διαφθοράς. Με τη μεταβολή της δημόσιας πολιτικής καταπολέμησης της διαφθοράς, υπήρξαν έκτοτε κάποιες επιτυχίες, επαναλήφθηκαν όμως

¹¹³ Για την πιο πρόσφατη παρουσίαση του ιστορικού θεσμισμού στη διεθνή βιβλιογραφία, βλ. James Mahoney και Kathleen Turner, επιμ., *Comparative Historical Analysis*, Cambridge University Press, Καίμπριτζ 2015.

¹¹⁴ Βλ. μεταξύ άλλων, Calliope Spanou, "Penelope's Suitors: Administrative Modernization and Party Competition in Greece", *West European Politics*, 1996, 19 (1), σ. 97-124. Calliope Spanou, "Reshaping the Politics-Administration Nexus in Greece: The Decline of a Symbiotic Relationship", στο B. Guy Peters και Jon Pierre, επιμ., *Politicians, Bureaucrats and Administrative Reform*, Routledge, Λονδίνο 2001, σ. 106-115. Αντώνης Μακροδημήτρης με τη συνεργασία Μ.-Η. Πραβίτα, *Δημόσια Διοίκηση*, 4η έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 2010, σ. 180-195. Δημήτρης Α. Σωτηρόπουλος, *Γραφειοκρατία και πολιτική εξουσία*, Α. Σάκκουλας, Αθήνα 1996.

επίσης προβλήματα και αποτυχίες στον έλεγχο της διαφθοράς. Έλεγχος της διαφθοράς σημαίνει ένα σύστημα ρυθμίσεων, θεσμών, διαδικασιών, καθώς και προσωπικού και πόρων, που αφιερώνονται στην καταπολέμηση της διαφθοράς.

Διαφθορά και καταπολέμηση της διαφθοράς πριν και μετά από την εκδήλωση της οικονομικής κρίσης

Υπάρχουν στοιχεία που τεκμηριώνουν τον ισχυρισμό ότι πριν από την εκδήλωση της οικονομικής κρίσης, υπήρχε διάχυτη και μάλλον σιωπηρή ανοχή προς τη διαφθορά. Το 2001 το 56% των ερωτωμένων σε σχετική έρευνα δήλωνε ότι δεν υπάρχει διαφάνεια στις προμήθειες στον τομέα της εθνικής άμυνας.¹¹⁵ Το ίδιο έτος σε άλλη έρευνα το 84% των ερωτωμένων τασσόταν υπέρ του ελέγχου των οικονομικών των κομμάτων από Ανεξάρτητη Αρχή.¹¹⁶ Σε έρευνα για τις στάσεις των νέων, το 1999, το 90% των ερωτωμένων υποστήριξε ότι «υπάρχει πολλή ατιμία και διαφθορά».¹¹⁷ Επίσης σε άλλη δειγματοληπτική έρευνα στον γενικό πληθυσμό, μόνο το 2,6% των ερωτωμένων πιστεύει ότι σχεδόν κανένας από αυτούς κυβερνούν δεν είναι διεφθαρμένος, ενώ το 75% δηλώνει ότι «το να ασχολείται κανείς με την πολιτική σήμερα είναι τρόπος να πλουτίσει».¹¹⁸ Όμως, ταυτόχρονα σε αντίστοιχες έρευνες, την ίδια χρονική περίοδο (1998-2001), στην ερώτηση ποια είναι τα κύρια προβλήματα με τα οποία πρέπει να ασχοληθεί η χώρα, η καταπολέμηση της διαφθοράς δεν υπάρχει καν στη λίστα των απαντήσεων που είχαν επιλέξει ή δηλώσει οι ίδιοι οι ερωτώμενοι.¹¹⁹

Εν τούτοις, πριν από την εκδήλωση της οικονομικής κρίσης υπήρχε διαθέσιμο νομικό πλαίσιο καταπολέμησης της διαφθοράς. Όπως φαίνεται στον ενδεικτικό Πίνακα 1, υπήρχαν νόμοι εγχώριας παραγωγής αλλά κυρίως υπήρχαν νόμοι που επικύρωναν σχετικές διεθνείς συμβάσεις. Παραδείγματα τέτοιων νόμων, ψηφισμένων από το 2000 μέχρι το 2008, ήταν η σύμβαση για τη δωροδοκία υπαλλήλων της Ευρωπαϊκής Ένωσης –δηλαδή κοινοτικών υπάλληλων– και η επικύρωση της σύμβασης του ΟΗΕ για τη διαφθορά (Πίνακας 1).

¹¹³ Για την πιο πρόσφατη παρουσίαση του ιστορικού θεσμισμού στη διεθνή βιβλιογραφία, βλ. James Mahoney και Kathleen Turner, επιμ., *Comparative Historical Analysis*, Cambridge University Press, Κάμπριτζ 2015.

¹¹⁴ Βλ. μεταξύ άλλων, Calliope Spanou, "Penelope's Suitors: Administrative Modernization and Party Competition in Greece", *West European Politics*, 1996, 19 (1), σ. 97-124. Calliope Spanou, "Reshaping the Politics-Administration Nexus in Greece: The Decline of a Symbiotic Relationship", στο B. Guy Peters και Jon Pierre, επιμ., *Politicians, Bureaucrats and Administrative Reform*, Routledge, Λονδίνο 2001, σ. 106-115. Αντώνης Μακρυδημήτρης με τη συνεργασία Μ.-Η. Πραβίτα, *Δημόσια Διοίκηση*, 4η έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 2010, σ. 180-195. Δημήτρης Α. Σωτηρόπουλος, *Γραφειοκρατία και πολιτική εξουσία*, Α. Σάκκουλας, Αθήνα 1996.

¹¹⁵ Έρευνα κοινής γνώμης του Απριλίου 2001, με βάση δειγματοληψία στις 5 μεγαλύτερες ελληνικές πόλεις, δημοσιευμένη στην εφημ. *Ημερησία*, 15 Απριλίου 2001. Περίληψη της έρευνας στο Ινστιτούτο VPRC και Χριστόφορος Βερναρδάκης, επιμ., *Η κοινή γνώμη στην Ελλάδα 2003*, VPRC, Αθήνα 2003, σ. 269.

¹¹⁶ Έρευνα κοινής γνώμης του Ιανουαρίου 2001, με βάση πανελλαδική δειγματοληψία, δημοσιευμένη στην εφημ. *Επενδυτής*, 7 Ιανουαρίου 2001. Περίληψη της έρευνας στο Ινστιτούτο VPRC και Χριστόφορος Βερναρδάκης, επιμ., *Η κοινή γνώμη στην Ελλάδα 2003*, VPRC, Αθήνα 2003, σ. 270.

¹¹⁷ Έρευνα της Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς, με πανελλαδικό δείγμα νέων ηλικίας 15-29 ετών, που δημοσιεύτηκε σχεδόν σε όλες της εφημερίδες πανελληνίας κυκλοφορίας στις 17 και 18 Νοεμβρίου 1999 και συνοψίζεται στο Ινστιτούτο VPRC και Χριστόφορος Βερναρδάκης, επιμ., *Η κοινή γνώμη στην Ελλάδα 2003*, VPRC, Αθήνα 2003, σ. 301.

¹¹⁸ Έρευνα κοινής γνώμης του Δεκεμβρίου 2000, με βάση πανελλαδική δειγματοληψία, δημοσιευμένη στην εφημ. *Ημερησία*, 9 Δεκεμβρίου 2000. Περίληψη της έρευνας στο Ινστιτούτο VPRC και Χριστόφορος Βερναρδάκης, επιμ., *Η κοινή γνώμη στην Ελλάδα 2002*, VPRC, Αθήνα 2002, σ. 368.

¹¹⁹ Για παράδειγμα, βλ. έρευνα κοινής γνώμης, «Οικονομικό βαρόμετρο», δημοσιευμένη στο περ. *Οικονομικός Ταχυδρόμος*, 17 Δεκεμβρίου 1998. Περίληψη της έρευνας στο Ινστιτούτο VPRC, επιμ., *Η κοινή γνώμη στην Ελλάδα 1999-2000*, Νέα Σύνορα – εκδ. Αν. Α. Λιβάνη, Αθήνα 1999, σ. 409-410. Επίσης, έρευνα κοινής γνώμης του Απριλίου 2001, με βάση δειγματοληψία στις 5 μεγαλύτερες ελληνικές πόλεις, δημοσιευμένη στην εφημ. *Ημερησία*, 15 Απριλίου 2001. Περίληψη της έρευνας στο Ινστιτούτο VPRC και Χριστόφορος Βερναρδάκης, επιμ., *Η κοινή γνώμη στην Ελλάδα 2003*, VPRC, Αθήνα 2003, σ. 271-272.

Πίνακας 1: Σημαντικοί νόμοι για την καταπολέμηση της διαφθοράς πριν από την εκδήλωση της οικονομικής κρίσης

N. 2802/2000	Σύμβαση για δωροδοκία υπαλλήλων Ε.Ε.
N. 3023/2002	Χρηματοδότηση πολιτικών κομμάτων
N. 3074/2002 και N. 3320/2005	Γενικός Επιθεωρητής Δημόσιας Διοίκησης
N. 3126/2003	Ποινική ευθύνη Υπουργών
N. 3327/2005	Εσωτερικός έλεγχος και διαφάνεια δικαστών
N. 3560/2007	Επικύρωση σύμβασης Στρασβούργου (1999) για τη διαφθορά
N. 3666/2008	Επικύρωση σύμβασης ΟΗΕ για τη διαφθορά
N. 3691/2008	«Πολιτικός εκτεθειμένα πρόσωπα»

Μετά την εκδήλωση της οικονομικής κρίσης και ειδικότερα μεταξύ των ετών 2011 και 2015 προέκυψε ένας καταγισμός νόμων καταπολέμησης της διαφθοράς. Έγινε, δηλαδή, προσπάθεια διαδοχικών κυβερνήσεων να καλύψουν νομοθετικά κενά, όπως άλλωστε φαίνεται στον Πίνακα 2.

Οι παραπάνω 13 νόμοι, που θεσπίστηκαν μέσα σε 5 χρόνια, από το 2011 έως και το 2015, αφορούν, μεταξύ άλλων, στα πολιτικώς εκτεθειμένα πρόσωπα, στην επίσπευση πειθαρχικών διαδικασιών, στους μάρτυρες δημοσίου συμφέροντος (δυστυχώς, μάρτυρες ειδικά και μόνο για περιπτώσεις χρηματισμού), στην εμπορία επιρροής. Πρόκειται για παραδείγματα όψεων της διαφθοράς, που δεν κάλυπτε καθόλου ή κάλυπτε ελλιπώς η έως τότε υφιστάμενη υπάρχουσα νομοθεσία. Άλλοι πάλι νόμοι δεν αφορούσαν νέα, αλλά παλιότερα δυσεπίλυτα ζητήματα, όπως ο ν. 4304/2014 για τη χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων.

Αναδύεται έτσι μια μάλλον ενοχική εικόνα επίσπευσης της καταπολέμησης της διαφθοράς, υπό τη πίεση των οικονομικών εξελίξεων και της κοινής γνώμης. Είναι γεγονός ότι το καλοκαίρι του 2010, ακριβώς κατά την έναρξη της οικονομικής κρίσης, νομοθετήθηκε ένα σύστημα ενίσχυσης της διαφάνειας της διοίκησης. Πρόκειται για την υποχρεωτική ανάρτηση όλων των διοικητικών πράξεων και δημοσίων συμβάσεων στο διαδίκτυο, γνωστή ως «Διαύγεια», ένα θεσμό που ιδρύθηκε τον Ιούλιο του 2010 (ν. 3861/2010) και που έχει τύχει διεθνούς αναγνώρισης ως «καλή πρακτική». ¹²⁰ Συνολικά πάντως, μετά την έναρξη της κρίσης, παρατηρείται ανάπτυξη νέων εξειδικευμένων θεσμών, όπως, για παράδειγμα, καινούργιες Ανεξάρτητες Αρχές, εισαγγελικές αρχές, καθώς και δημόσιες υπηρεσίες αφιερωμένες στην καταπολέμηση της διαφθοράς.

¹²⁰ European Commission, First Anti-Corruption Report, Annex: Greece, Βρυξέλλες, 3 Φεβρουαρίου 2014, COM(2014) 38 final, σ. 5, διαθέσιμο στο http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/organized-crime-and-human-trafficking/corruption/anti-corruption-report/docs/2014_acr_greece_chapter_en.pdf, ανακτήθηκε στις 17 Μαρτίου 2016.

Πίνακας 2: Σημαντικοί νόμοι για την καταπολέμηση της διαφθοράς μετά από την εκδήλωση της οικονομικής κρίσης

N. 3932/2011	Αρχή Καταπολέμησης Νομιμοποίησης Εσόδων από Εγκληματικές Δραστηριότητες, «πολιτικώς εκτεθειμένα πρόσωπα»
N. 3943/2011	Φοροδιαφυγή, οικονομικοίεισαγγελείς
N. 3961/2011	Ποινική ευθύνη υπουργών
N. 4013/2011	Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Συμβάσεων, Κεντρικό Ηλεκτρονικό Μητρώο Δημοσίων Συμβάσεων
N. 4022/2011	Εισαγγελείς κατάτηςδιαφθοράς
N. 4057/2012	Ανασύσταση πειθαρχικών συμβουλίων δημοσίων υπαλλήλων με συμμετοχή δικαστών
N. 4170/2013	Ενίσχυση εποπτείας «πολιτικώς εκτεθειμένων προσώπων»
N. 4152/2013	Εθνικός Συντονιστής, επίσπευση πειθαρχικών διαδικασιών για δημόσιους υπαλλήλους
N. 4254/2014 και 4254/2014	Μάρτυρες δημοσίου συμφέροντος, δωροδοκίες, εμπορία επιρροής
N. 4281/2014	Σύγκρουση συμφερόντων στις δημόσιες συμβάσεις, νέες ρυθμίσεις για το «πόθεν έσχες»
N. 4304/2014	Χρηματοδότηση πολιτικών κομμάτων
N. 4312/2014	Ποινές για οικονομικά εγκλήματα
N. 4320/2015	Γενική Γραμματεία καταπολέμησης της διαφθοράς

Εκτός από τους θεσμούς έχουμε και νέες τομεακές πολιτικές. Αυτές αφορούν στο ξέπλυμα μαύρου χρήματος, τις δημόσιες συμβάσεις, τη διαφθορά πολιτικών προσώπων και υπαλλήλων. Ίσως η μεγαλύτερη διαφορά με το παρελθόν έγκειται στη διάθεση διαδοχικών ελληνικών κυβερνήσεων, μετά το 2010, για συνεργασία με ξένες κυβερνήσεις και δικαστικές αρχές άλλων χωρών για ελληνικές υποθέσεις διαφθοράς. Ωστόσο, είναι προφανές από τον ελλιπέστατο, εκ μέρους των ελληνικών αρχών, χειρισμό της λίστας Λαγκάρντ ότι η διάθεση συνεργασίας εκ μέρους των εν λόγω αρχών υπήρξε κυμαινόμενη.

Εξίσου προφανές είναι ότι, όπως είχε συμβεί και στο παρελθόν, η δημόσια πολιτική που εξετάζουμε εδώ, μετά το 2010 έπεσε θύμα κομματικών υπολογισμών διαφορετικών κομμάτων που εναλλάσσονται στην κυβέρνηση, αποσπασματικής αντιμετώπισης των θεμάτων από την ίδια ή άλλη κυβέρνηση, έλλειψης πόρων και αναποφασιστικότητας των πολιτικών ιθυνόντων. Πρόκειται για συνήθειες, ιστορικά κληρονομημένες από το παρελθόν τάσεις του ελληνικού πολιτικο-διοικητικού συστήματος. Επ' αυτού είναι ενδεικτικό το παράδειγμα του «Εθνικού Συντονιστή», θεσμού που ιδρύθηκε από μια κυβέρνηση τον Μάιο του 2013, δηλαδή με καθυστέρηση, συγκριτικά με το επείγον του πράγματος. Ο πρώτος και μοναδικός αξιωματούχος που διορίστηκε σε αυτή τη θέση (Ιωάννης Τέντες) και οι ισχνές υπηρεσίες και προσωπικό που τού διατέθηκαν έμειναν χωρίς γραφεία έως τον Νοέμβριο του 2014. Αυτά εγκαινιάστηκαν με πανηγυρικά τα γραφεία τον Νοέμβριο του 2014, αλλά ο ίδιος ο θεσμός αίφνης καταργήθηκε από άλλη κυβέρνηση τον Μάρτιο του 2015 (ν. 4320/2015). Αντικαταστάθηκε από άλλο θεσμό, δηλαδή θέση αυτόνομου Υπουργού (Παναγιώτης Νικολούδης), που με τη σειρά της, μετά τις εθνικές εκλογές του Σεπτεμβρίου 2015, καταργήθηκε από την ίδια κυβέρνηση και αντικαταστάθηκε από θέση Αναπληρωτή Υπουργού (Δημήτρης Παπαγγελόπουλος), υπαγόμενου στο Υπουργείο Δικαιοσύνης.

Επιτυχίες καταπολέμησης της διαφθοράς

Παρά ταύτα, σε ό,τι αφορά το κύριο ερώτημα αυτού του άρθρου, η καταπολέμηση της διαφθοράς στην Ελλάδα δεν είναι μόνο μια σειρά αδόκιμων παλινδρομήσεων και ουσιαστικών αποτυχιών. Η διαφθορά, πιθανότατα εξαιτίας της διάρκειας και της οξύτητας της κρίσης, προσγειώθηκε στο κέντρο της δημόσιας ατζέντας, του ενδιαφέροντος των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης (ΜΜΕ) και της εκλογικής ατζέντας των πολιτικών κομμάτων. Πιο συγκεκριμένα, η αποκάλυψη του μεγέθους και η διάρκεια της οικονομικής κρίσης δεν άφησαν πολλά περιθώρια στους αρμόδιους πολιτικούς και διοικητικούς αξιωματούχους και στις διωκτικές αρχές. Τα κύματα περικοπών των δημόσιων δαπανών, από το 2010 έως σήμερα, δεν μπορούσαν να συνοδεύονται από την παλιότερη, μάλλον μαλθακή αντιμετώπιση φαινομένων διαφθοράς, δηλαδή φαινομένων στα οποία εκλεγμένοι αξιωματούχοι είχαν επωφεληθεί του αξιώματός για να προσποριστούν ίδιο όφελος.

Όλα αυτά κατέληξαν σε κάποιες επιτυχίες, η συνισταμένη των οποίων είναι ότι στην Ελλάδα, σε αντίθεση με άλλες χώρες με προβλήματα διαφθοράς (π.χ., Βουλγαρία, Σερβία, Κόσοβο), έχουν ολοκληρωθεί δίκες κατά πολιτικών αξιωματούχων. Αυτό αποτελεί επιτυχία, γιατί είναι σύνθηρες αφενός σε τέτοιες χώρες κάποιες υποθέσεις να ξεκινούν από δημοσιεύματα στα ΜΜΕ και να καταλήγουν σε αυτά, δηλαδή τελικά να εγκαταλείπονται από όλους, χωρίς όμως κάποιο ουσιαστικό έρεισμα ως προς τις κατηγορίες. Αφετέρου, ακόμα και όταν υπάρχει νομικά επαρκής στήριξη για να ξεκινήσει η ποινική διαδικασία, έχει συμβεί στη συνέχεια να παύουν όλες οι ενέργειες λόγω έλλειψης στοιχείων ή πάντως να μη φθάνουν οι υποθέσεις στο ακροατήριο.

Σε μας, παρόμοια φαινόμενα δεν είναι σπάνια και οφείλονται σε συνδυασμό δικαστικής αδράνειας, έλλειψης πολιτικής βούλησης, νομικών περιπλοκών και αστάθμητων παραγόντων (αιφνίδιες εκλογές, απεργίες δικηγόρων, δικαστών και δικαστικών υπαλλήλων). Για παράδειγμα, τον Νοέμβριο του 2014, παραπέμφθηκαν σε δίκη 64 κατηγορούμενοι, μεταξύ των οποίων ανώτερα στελέχη του ΟΤΕ και ο πρώην βουλευτής και στέλεχος του ΠΑΣΟΚ Θεόδωρος Τσουκάτος, για αποδιδόμενα σε αυτούς αδικήματα (άμεση συνέργεια σε δωροδοκία για τον Θ. Τσουκάτο) σχετικά με τα «μαύρα ταμεία» της εταιρείας Siemens. Η δίκη άρχισε μόλις έναν χρόνο μετά, τον Νοέμβριο του 2015, με παρόντες στο ακροατήριο μόνο 30 εκ των κατηγορουμένων και διακόπηκε σύντομα λόγω πλήθους διαδικαστικών θεμάτων.¹²¹

Ωστόσο, δεν θα έπρεπε από αυτήν την προβληματική υπόθεση, η οποία χρονίζει από το 2006, να εξαχθούν συνολικά αρνητικά συμπεράσματα. Στην Ελλάδα μετά την έναρξη της οικονομικής κρίσης προχώρησε η εκδίκαση σημαντικών υποθέσεων διαφθοράς, με κατηγορούμενους σημαίνοντα πολιτικά πρόσωπα. Όπως φαίνεται από τις ενδεικτικές υποθέσεις που περιλαμβάνονται στον Πίνακα 3, πρόκειται για αδικήματα πολύ διαφορετικού βάρους, από νόθευση εγγράφου έως ξέπλυμα μαύρου χρήματος και συνέργεια σε υπεξαίρεση υπέρογκων ποσών με ζημιά του ελληνικού δημοσίου.

Μετά το 2010, πέραν των ολοκληρωμένων δικών κατά πολιτικών αξιωματούχων, υπάρχουν και διώξεις και παραπομπές σε δίκη άλλων αξιωματούχων οι οποίοι εμπλέκονται σε υποθέσεις εξοπλιστικών προγραμμάτων (παραπομπή τον Μάρτιο του 2015 σε δίκη 32 πολιτικών αξιωματούχων, δημοσίων υπαλλήλων και επιχειρηματιών για την υπόθεση των γερμανικών υποβρυχίων). Επιπλέον έχουν διεξαχθεί δίκες

¹²¹ Ιωάννα Μάνδρου, «Δίκη κατώτερη των προσδοκιών για την υπόθεση της Siemens», ΗΚαθημερινή, 28 Νοεμβρίου 2015, διαθέσιμο στο <http://www.kathimerini.gr/840149/article/epikairothta/ellada/dikh-katwterh-twn-prosdokiwn-gia-thn-yποthesh-ths-siemens>, ανακτήθηκε στις 18 Μαρτίου 2016.

κατά δημοσίων υπαλλήλων, με χαρακτηριστικότερη ίσως τη δίκη του Μαρτίου 2015 εναντίον πέντε υπαλλήλων του ΙΚΑ Καλλιθέας¹²².

Πίνακας 3: Ονόματα πολιτικών αξιωματούχων που έχουν υποστεί δικαστικές καταδίκες για αδικήματα διαφθοράς, χρονολογία και είδος αδικήματος

Ακης Τσοχατζόπουλος , πρώην Υπουργός, Οκτώβριος 2013, ξέπλυμα μαύρου χρήματος
Γιάννης Σμπώκος , πρώην Γενικός Γραμματέας Υπουργείου, Οκτώβριος 2013, ξέπλυμα μαύρου χρήματος
Τάσος Μαντέλης , πρώην Υπουργός, Φεβρουάριος 2014, ανακριβής δήλωση «πόθεν έσχες»
Βασίλης Παπαγεωργόπουλος , πρώην Δήμαρχος, Ιούλιος 2014, απλή συνέργεια σε υπεξαίρεση στην υπηρεσία
Γιώργος Παπακωνσταντίνου , πρώην Υπουργός, Μάρτιος 2015, νόθευση εγγράφου
Ιωάννης Παπαντωνίου , πρώην Υπουργός, Νοέμβριος 2015, ανακριβής δήλωση «πόθεν έσχες»

Τέλος, η χώρα διαθέτει πλέον εθνικό σχέδιο καταπολέμησης της διαφθοράς, το οποίο είναι ένα πολύ συστηματικό εργαλείο. Η πιο πρόσφατη εκδοχή του σχεδίου χρονολογείται τον Δεκέμβριο του 2015 και βρίσκεται στην αρμοδιότητα της Γενικής Γραμματείας Καταπολέμησης της Διαφθοράς (ιδρύθηκε τον Φεβρουάριο του 2015 και υπάγεται στο Υπουργείο Δικαιοσύνης). Το σχέδιο ουσιαστικά είναι ένα λογιστικό φύλλο, με στόχους, δράσεις ανά στόχο, ημερομηνίες έναρξης και λήξης των δράσεων και σχόλια για την πορεία κάθε δράση, πράγμα που επιτρέπει στην ελληνική κυβέρνηση αλλά και στους ξένους παρατηρητές (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Συμβούλιο της Ευρώπης, κ.ά.) να εξακριβώσουν την εξέλιξη των μέτρων πολιτικής καταπολέμησης της διαφθοράς.

Μετατοπίσεις της κοινής γνώμης για τη διαφθορά

Αυτές οι επιτυχίες πιθανόν να αντανakλώνται και στη στροφή των αντιλήψεων που υπάρχουν για τη διαφθορά στη χώρα μας. Ο Πίνακας 4, παρακάτω, δείχνει το γνωστό δείκτη μεγέθους ή έκτασης διαφθοράς (Corruption Perception Index – CPI) της διεθνούς μη κυβερνητικής οργάνωσης «Διεθνής Διαφάνεια» (Transparency International).

Κάποια, μερική έστω, συσχέτιση της αντίληψης της διαφθοράς με την αντίληψη για τα αίτια της οικονομικής κρίσης φαίνεται στον Πίνακα 4. Μετά το 2008 φαίνεται να χειροτερεύει η επίδοση της χώρας μας, καθώς μειώνεται το επίπεδο της διαφάνειας και η Ελλάδα υποσκελίζεται από άλλες χώρες στην παγκόσμια κατάταξη. Η χειροτέρευση των επίδοσης συμπίπτει με την έναρξη και την όξυνση της οικονομικής κρίσης (2010-2012). Μετά την πτώση ως προς το επίπεδο διαφάνειας, από το 4,7 το 2008 στο 3,6 το 2012, παρατηρείται άνοδος του επιπέδου αυτού. Πάντως ο CPI είναι μεθοδολογικά επισφαλές εργαλείο μέτρησης της διαφθοράς, γιατί στηρίζεται σε σύνθεση δειγματοληπτικών ερευνών εντελώς υποκειμενικών αντιλήψεων σχετικά με την έκταση της διαφθοράς.

¹²² Μαίρη Μπενέα, «Καταδίκη 5 πρώην υπαλλήλων του ΙΚΑ Καλλιθέας», HuffingtonPost, 26 Μαρτίου 2015, διαθέσιμο στο http://www.huffingtonpost.gr/2015/03/26/ika-kallitheas_n_6948276.html, ανακτήθηκε στις 19 Μαρτίου 2016.

Πίνακας 4: Δείκτης μεγέθους της διαφθοράς στην Ελλάδα, μετρήσεις της «Διεθνούς Διαφάνειας», 2006-2015 (Corruption Perception Index – CPI)

(10.0=καθόλου διαφθορά)

ΕΤΟΣ	ΔΕΙΚΤΗΣ	ΘΕΣΗ ΕΛΛΑΔΑΣ	ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΩΝ
2006	4,4	54	163
2007	4,6	56	179
2008	4,7	57	180
2009	3,8	71	180
2010	3,5	78	178
2011	3,4	80	182
2012	3,6	96	176
2013	4,0	80	177
2014	4,3	69	175
2015	4,6	58	168

Πηγή: www.transparency.org, Corruption Perception Index, έτη 2006-2015. Στη δεύτερη στήλη από αριστερά η τιμή 0.0 θα σήμαινε πάρα πολύ εκτεταμένη διαφθορά, ενώ η τιμή 10.0 καθόλου διαφθορά.

Διεθνώς, σε ό,τι αφορά τη μέτρηση της διαφθοράς, θεωρούνται ασφαλέστερες οι έρευνες που καταγράφουν περιστατικά συγκεκριμένης εμπειρίας πολιτών, όπως τη διατυπώνει η ερώτηση του Πίνακα 5.

Πίνακας 5: Ποσοστό πολιτών που δήλωσαν ότι τον περασμένο χρόνο ζητήθηκαν από τους ίδιους ή άλλο μέλος του νοικοκυριού τους χρήματα ή άλλο αντάλλαγμα για να διεκπεραιώσουν υπόθεσή τους σε δημόσια υπηρεσία

Έτος	Ποσοστό
2007	8.5%
2008	9.5%
2009	9.3%
2010	7.2%
2011	7.4%
2012	6.3%
2013	5.6%

Πηγή: PublicIssue, διαδοχικά κύματα της εθνικής έρευνας για τη διαφθορά στην Ελλάδα, έτη 2007-2013, διαθέσιμα στο <http://www.publicissue.gr/?a=Search&s=%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CF%86%CE%B8%CE%BF%CF%81%CE%AC>, ανακτήθηκε στις 19 Μαρτίου 2016.

Το 2008 σχεδόν το 10% των ερωτωμένων του δείγματος της έρευνας της PublicIssue, δήλωσε ότι του είχαν ζητηθεί χρήματα ή άλλο αντάλλαγμα. Το 2013 το ποσοστό είχε πέσει στο 5,6%. Άρα και σε αυτόν τον πίνακα φαίνεται μια σταδιακή πτώση του μεγέθους της διαφθοράς. Αυτή η τάση σε κάποιο βαθμό πρέπει να αντανakλά αφενός την έλλειψη οικονομικών μέσων που παλιότερα θα μπορούσαν να διοχετευθούν σε κανάλια διαφθοράς (μείωση εισοδήματος λόγω μέτρων δημοσιονομικής λιτότητας) και αφετέρου την αυστηρότερη, αν όχι ακριβώς επιτυχημένη, καταπολέμηση της διαφθοράς, μετά την έναρξη της οικονομικής κρίσης.

Προβλήματα και αποτυχίες καταπολέμησης της διαφθοράς

Παρόλα αυτά, παρότι έχουν ψηφιστεί νόμοι που πλέον καλύπτουν τα περισσότερα νομοθετικά κενά και

παρότι υπήρξαν προβεβλημένες επιτυχίες στην καταπολέμηση της διαφθοράς, τα προβλήματα επιμένουν. Μερικά είναι συνταγματικής και νομικής φύσης, άλλα πάλι έχουν να κάνουν με πολιτικά και επιχειρησιακά εμπόδια κατά την εφαρμογή της σχετικής νομοθεσίας. Ενδεικτικά, αναφέρονται εδώ η υπερβολική επίεικεια ως προς την παραγραφή της τυχόν ποινικής ευθύνης Υπουργών (άρθρο 86 του Συντάγματος), ανεκμετάλλευτες λίστες με πιθανούς υπόπτους που περιλαμβάνονται για παράδειγμα στη λίστα Λαγκάρντ και αδράνεια των ελεγκτικών και διωκτικών αρχών ως προς τη διαφθορά στα δημόσια νοσοκομεία και σε άλλα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου (ΝΠΔΔ). Επιπλέον, με εξαίρεση ένα μικρό διάστημα μηνών εντός του 2014, έχει παρατηρηθεί αδράνεια των αρμόδιων πειθαρχικών συμβουλίων στα Υπουργεία και τα ΝΠΔΔ. Είναι προφανές ότι η εν λόγω αδράνεια υποκρύπτει πολιτική αβελτηρία των πολιτικών προϊσταμένων, αλλά και των συνδικαλιστικών εκπροσώπων των δημοσίων υπαλλήλων που κάθε άλλο παρά έχουν πείσει προς την κατεύθυνση κάθαρσης του δημοσιοϋπαλληλικού σώματος. Άλλωστε, χρονίζουν οι υποθέσεις στα πειθαρχικά συμβούλια.

Η συνολική εικόνα είναι η εξής: υπάρχει από το 2010 έως σήμερα, μια κυμαινόμενη, αλλά μεγαλύτερη από το παρελθόν, βούληση καταπολέμησης της διαφθοράς. Αναφύονται ωστόσο ξανά προβλήματα έλλειψης συναίνεσης μεταξύ των πολιτικών προϊσταμένων ως προς την καταπολέμηση της διαφθοράς, καθυστερήσεων στο συνολικό σχέδιο καταπολέμησης της διαφθοράς και συντονισμού των αρμόδιων οργάνων για τον σκοπό αυτό.

Οι αιτίες των προβλημάτων και αποτυχιών στην καταπολέμηση της διαφθοράς

Πέραν των συνταγματικών κενών, τα οποία ήδη αναφέρθηκαν, μια άλλη αιτία προβλημάτων είναι η πολυδιάσπαση των μηχανισμών καταπολέμησης της διαφθοράς. Στην Ελλάδα σήμερα υπάρχουν αναπληρωτής υπουργός και Γενική Γραμματεία Καταπολέμησης της Διαφθοράς, τουλάχιστον δύο –αν όχι περισσότερες– ανεξάρτητες αρχές (Σώμα Δίωξης Οικονομικού Εγκλήματος– το γνωστό ΣΔΟΕ, Αρχή Καταπολέμησης της Νομιμοποίησης Εσόδων από Εγκληματικές Δραστηριότητες και της Χρηματοδότησης της Τρομοκρατίας και Ελέγχου των Δηλώσεων Περιουσιακής Κατάστασης) και πλήθος διοικητικών αρχών στα επί μέρους Υπουργεία, επιπλέον των δικαστικών αρχών στις οποίες περιλαμβάνουμε τους οικονομικούς εισαγγελείς, τις εισαγγελίες πρωτοδικών και τους εισαγγελείς διαφθοράς.

Τα ανωτέρω φαινόμενα πολυδιάσπασης οργάνων και ταυτόχρονης συγκέντρωσης της ευθύνης σε υπουργικό επίπεδο ερμηνεύονται χάρη στο θεωρητικό πλαίσιο του «ιστορικού θεσμισμού». Στην ελληνική διοίκηση και οργάνωση της κυβέρνησης, υπάρχει μια ιστορική κληρονομιά κατακερματισμένου και ταυτόχρονα συγκεντρωτικού μοντέλου. Έως τα τέλη του Μαρτίου 2016, δεν είχε ιδρυθεί συντονιστικό κέντρο για την καταπολέμηση της διαφθοράς, παρά τις σχετικές συστάσεις ευρωπαϊκών οργάνων.

Τέλος, ως αιτία αποτυχιών καταπολέμησης της διαφθοράς, αναφέρεται συχνά η έλλειψη δεξιοτήτων, εμπειρίας, εξειδικευμένων ανακριτικών υπαλλήλων, προσωπικού, τεχνολογιών, χώρων, υλικών μέσων και χρηματικών πόρων. Ασφαλώς αυτά είναι μέρη του προβλήματος, ωστόσο αν η πολιτική βούληση είναι τόσο κυμαινόμενη όσο υπήρξε τα τελευταία χρόνια, θα πρέπει κανείς να υπογραμμίσει, όχι τυχόν τεχνικά προβλήματα, αλλά την έλλειψη διαρκούς και σταθερής πολιτικής βούλησης.

Συμπεράσματα

Τα συμπεράσματα της ανωτέρω ανάλυσης αντανακλούν τα ανάμεικτα αποτελέσματα της πολιτικής καταπολέμησης της διαφθοράς. Παρά τις επιτυχίες, η διστακτική πολιτική βούληση για την καταπολέμηση της

διαφθοράς είχε αρνητικές επιπτώσεις στην οργάνωση, το ρυθμό, την εφαρμογή και την αποτελεσματικότητα των μηχανισμών καταπολέμησης της διαφθοράς. Πάντως, ο συνδυασμός της δημοσιονομικής κρίσης με την ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης, διέρρηξε την κοινωνική συναίνεση ανοχής προς τη διαφθορά, ειδικά σε ό,τι αφορά πολιτικούς αξιωματούχους (υπουργούς, βουλευτές) και δημόσιους υπαλλήλους.

Συμπερασματικά, η όποια βελτίωση στην καταπολέμηση της διαφθοράς υπήρξε αποτέλεσμα της εκδήλωσης της οικονομικής κρίσης, η οποία αποκρυσταλλώθηκε σε κύμα πιέσεων από τους δανειστές, νέων νόμων, μετατοπίσεων της κοινής γνώμης, επαναπροσδιορισμού της δημόσιας ατζέντας και αφοσίωσης λίγων σχετικά αξιωματούχων, υπηρεσιακών παραγόντων, εισαγγελέων και δικαστών στη μείωση του επιπέδου διαφθοράς.

Σημείωση: οφείλονται ευχαριστίες στην οργανωτική επιτροπή του συνεδρίου που οργάνωσε το Γραφείο Προϋπολογισμού του Κράτους στη Βουλή, υπό τον συντονισμό του Παναγιώτη Λιαργκόβα, καθώς και στο στέλεχος αυτού του Γραφείου, Βαρβάρα Γεωργοπούλου.